ISSN: 1300-4123

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ

ANADOLU SANAT

SAYI: 3 - NİSAN 1995

SÜRELİ SANAT ve KÜLTÜR DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

ÖZEL KÖŞE

ERİM GÖZEN'İN ÖZGEÇMİŞİ.....1

ERİM'İN ARDINDAN.....3
Engin ATAÇ

ERİM İÇİN.....7
Tan ORAL

Plastik Sanatlarda Günümüz Sanat Eğilimlerinin Düşünsel Dayanakları ve Bunun Çağdaş Türk Sanatına Yansıması Üzerine Bir Değerlendirme.....9
Halil AKDENİZ

Kitap Resimlemeciliğinin Kaynakları: Dolaşan İmgeler 35
Serpil BAĞCI

Kavramsal Sanat.....51
Hakkı Engin GİDERER

Günümüz Sanatında ve Savaş Sonrası Minimal Sanata Doğru Heykel.....65
Aytaç KATI

Turan Numune Mektebi'nden Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi Müzesi'ne.....85
Meral NALÇAKAN

Stüdyo Camcılığı Üzerine.....97
B.Yelda OLCAY

Worcester'dan Nashville'e Dr.Wall Dönemi Porselenlerinin Renk ve Desen Tahlili.....109
Şerife ÖZÜDOĞRU

Türkiye'de Porselen Dekorları Üzerine Bir Deneme.....123
S.Sibel SEVİM

Sinemaya Katkıları Açısından Bilgisayar Animasyon 137
Hikmet SOFUOĞLU

Sanat ve İdeoloji.....149
Tülay TOPRAK

"Düşünce Tarihi" Üzerine.....161
Kemal ULUDAĞ

Grafik Açısından Kurum Kimliğinin Dününe ve Bugününe Bir Bakış..... ..177
Cemalettin YILDIZ

"DÜŞÜNCE TARİHİ" ÜZERİNE

Kemal ULUDAĞ*

Avşar Timuçin "Düşünce Tarihi"[161] kitabının büyük bir bölümünün, Mimar Sinan Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda ve Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde verdiği derslerin ana metinlerinden oluştuğunu belirtir. 1984 yılında "Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları" adıyla yayınlanan kitabı, Düşünce Tarihi'nin Rönesans'a kadar düşüncenin gelişimini kapsayan ilk bölümüdür. 1986'da yayınlanan "Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi" ise, kitabın XVI., XVII. ve XVIII. yüzyıllarda düşüncenin gelişimini ele alan ikinci bölümüdür. Düşünce Tarihi'nin üçüncü bölümü "Gerçekçi Düşüncenin Çağdaş Görünümü" XIX. ve XX. yüzyıldaki düşünce gelişimini içeren kısmı ise daha önce yayınlanmamıştır.

1939 yılında Akhisar'da doğan Avşar Timuçin; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı ile Felsefe bölümlerinde okur. 1967 yılında Montreal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirir. 1970'de Felsefe Doktoru, 1981'de Batı Felsefesi Tarihi Doçenti, 1992'de ise Profesör olur.

Aşağıda belirtilen yayınlanmış kitaplarından da anlaşılacağı gibi, Avşar Timuçin çok üretken bir araştırmacı ve sanatçıdır:

ŞİİR KİTAPLARI: Çöl (1968, 1990)
Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz (1974,1990)
Savaşçı Türküleri (1980, 1990)
Ey Benim Güzel Sevdalım (1984)
Bu Sevda Böyle Gider (1992)
Arınmalar (1993)

(*) Yrd.Doç. Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Üyesi.

(161) Afşar TİMUÇİN, DÜŞÜNCE TARİHİ, BDS Yay. İstanbul, 1992.

ROMANLARI:	Yarına Başlamak (1975, 1977)
	Gece Gelen Eski Dost (1980, 1983, 1994)
	Kıyılar Durunca (1983)
DESTANLARI:	Destan (Beş Türk Destanı:1969, 1992)
	Boş Beşik (1981, 1990)
ÖYKÜLERİ:	Denizli Pencere (1981,1991)
	Neden Bazı Akşamlar (1985)
DENEMELERİ:	Sevmek Ne Güzel Şeydir (1991)
	Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat (1992)
İNCELEMELERİ:	Descartes (1972, 1976)
	Aristoteles Felsefesi (1976)
	Nazım Hikmet'in Şiiri (1978, 1979, 1991)
	Descartes Felsefesine Giriş (1980)
	Niçin Yapısalcılık Değil (1984)
	Niçin Varoluşçuluk Değil (1985)
	Estetik (1987, 1993)
	Felsefe Sözlüğü (1994)

Avşar Timuçin "Ayrılıkta Söylenmiş Bir Yaz Türküsü" şiirleriyle 1970 TRT Şiir Başarı Ödülünü, "Nazım Hikmet'in Şiiri" kitabıyla TDK Eleştiri Ödülünü kazanmıştır.

Avşar Timuçin Düşünce Tarihi kitabının önsözünde neden 'Felsefe Tarihi' değil de "Düşünce Tarihi" ve neden 'düşünce' değil de "gerçekçi düşünce" adlandırmasını kullandığını şöyle açıklar:

> Düşüncenin gelişimi, gerçekte sanat, felsefe, bilim ve siyaset alanlarını içeren "kültür"ün gelişimidir. Bu dört alan birbiriyle her zaman en yüksek düzeyde etkileşen alanlardır. Bu yüzden birinde

bir konuyu ele alırken hemen öbürüne başvurmak gerekmektedir. Bir çağın felsefesini kavrarken onun edebiyatını dışta tutarsak yanılgıya düşeriz. Kaldı ki sanatın felsefeden daha belirleyici olduğu, edebiyatın felsefe işlevi yüklendiği zamanlar var..... Gerçekçi düşünce yüzyılların ülkücülük ve gerçekçilik karşıtlığında bugün kendini tam tamına doğrulamış olan düşüncedir (s. 6).

'Düşünce Tarihi' ve 'gerçekçi düşünce' adlandırmaları titizliğinin altında Avşar Timuçin'in kuram kopukluğundan yaşamın dirimine yönelişi, düşünce tarihinin bir bütün olduğunu gözden kaçırmaması ve düşüncelere ülkücü ve gerçekçi diye ilkel bir çerçevede bakanlar gibi yaklaşmaması olgusu bulunmaktadır. Düşünce Tarihi, sadece felsefe tarihi boyutlarında kalmayan, birbiriyle harmanlanmış, felsefe, sanat, toplum-bilim ve gerektiğince bilim tarihidir denebilir.

Basım tarihi 1992 olan "Düşünce Tarihi" yaklaşık sekizyüz sayfa ve üç bölümden oluşmaktadır. İlk iki bölümü yukarıda değinildiği gibi iki ayrı kitap olarak daha önce yayınlanmıştır.

'Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları' (Tarih Öncesinden Rönesans'a) başlıklı ilk bölümde, kazı bilimin önemine, insanoğlunun doğadaki ilk serüvenlerine ve en eski uygarlıklara değinilir. Mezopotamya Uygarlığı, Diğer Doğu Uygarlıkları, Yunan Uygarlığı, Yunan Mitolojisinde insan gerçeği, Yunanistan'da felsefi düşüncenin gelişimi, düşüncenin ilk dizgeci dönemi: Platon Felsefesi, Aristoteles Felsefesi, Roma ve Ortaçağ Öncesi, Yunanistan'dan sonra Yunan ve Roma Felsefeleri, Ortaçağ'da Avrupa ve Ortaçağ Düşüncesi gibi temel konular içinde düşüncenin gelişimi işlenir.

'Gerçekçi Düşüncenin Gelişimi' (Rönesans'dan XIX. Yüzyıla) başlığını taşıyan kitabın ikinci bölümünde ya da kitapda geçen adlandırmayla ikinci kitapta: Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Geçiş, Rönesans'dan Yeniçağ'a, XVII. Yüzyıl Felsefesi, Descartes, Descartes'dan sonra XVII. Yüzyıl Felsefeleri, XVII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıla Yaşam Biçimlerinin Gelişimi, XVIII. Yüzyıl Düşüncesine

Genel Bakış ve XVIII. Yüzyıl İngiliz Felsefesi, Aydınlanma Düşüncesi, Fransız Devriminin Ana Çizgileri, Kant Felsefesi ana başlıkları altında Rönesans'dan XIX. yüzyıla kadar olan tarihi süreç ele alınır.

Düşünce Tarihi'nin 'Gerçekçi Düşüncenin Çağdaş Görünümü' (XIX. ve XX. Yüzyıllar) başlığını taşıyan üçüncü bölümünde ise; XIX ve XX. Yüzyılda Toplumsal ve Siyasal Oluşumlar, Çağdaş Fransız Edebiyatında Klasiklikten Duyguculuğa, öbür Edebiyatlarda İnsan Araştırması, Gelenekçilikten Olumculuğa Düşüncenin Gelişimi, Auguste Comte ve Olumculuk, Yeni Kant'çılık ve Alman Ülkücülüğü, Toplumcu Düşüncenin Gelişimi, XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Düşünce Devinimleri, Varoluşçuluk ve Yapısalcılık gibi ana başlıklar altında günümüze kadar düşüncenin gelişimi hemen hemen tüm yönleriyle işlenir.

Bir insanın kişilik ve kültürel kimlik kazanabilmesi için gerekli en temel niteliklerden birisi, belki de en önemlisi tarih bilincidir. Tarih bilinci insanın kendi kendisini tanıma çabasıdır. Her kişi yaşadığı çağı yeni bir çağ olarak algılar ve kavrar. Bu algılama ve kavramayı somutlaştırabilmek için, kendi çağının ölçütleriyle insanlığın gelişimini en baştan öğrenmek zorunda olduğunu duyar.

Daha bu aşamada Düşünce Tarihi kitabının bir ders kitabı niteliğinden çok, 'Aydın'(Entellektüel-Kültürlü kişi) sıfatlarını kazandırmaya yönelen bir içerik ve biçim niteliği taşıdığı söylenebilir.

> Bilinç üç boyutlu bir etkinlikle kendini ortaya koyar; geçmişi ve geleceği şimdide bütünleştirir, şimdiden giderek geçmişi yeniden kurar ve geleceği tasarlar. Geçmişi kavramak geleceği kurmaktır, geleceği kurmak da geçmişi tasarlamaktır (s. 259).

Her toplum hazır bulduğu yaşantı biçimlerini devam ettirir ya da geliştirir. Bu geliştirmede bazen tamamen değiştirerek veya dönüştürerek öncekinden farklı yeni yaşam biçimleri oluşturur. Bu

bireysel bilincin toplumsal bilince etkisi ya da toplumsal bilincin bireysel bilinci kucaklamasıdır.

"Bireyin gücü dünyayla ilişkisinin zenginliğine bağlıdır" diyen Avşar Timuçin, Düşünce Tarihi kitabıyla bu zenginliği sağlamakla ya da en azından bu noktaya dikkati çekmekle bir aydın sorumluluğunu yerine getirmek ister görünmektedir:

> ....dünyayla ilişkileri her gün biraz daha çeşitlenen insan her gün biraz daha evrenselleşmekte, her gün biraz daha bütün insana kavuşmaktadır. Buna göre bireysel bilinç başka bilinçlerden en yüksek düzeyde yararlanmaya yönelmektedir. Dünyanın küçülmesi diye nitelendirebileceğimiz bu olgu bireylerin birbirlerini yaratmaları olgusudur (s. 268).

Kültürel kişilik ve kimlik kazanımında tarih bilincinin öneminin Düşünce Tarihi'nde farklı ifadelerle birçok bölümde vurgulanması, sanki kitabın kendi niteliğinin ve işlevinin vurgulanması gibidir. İşte bu vurgulamalardan bir örnek daha:

> Her insan eylemi geçmişin ve geleceğin tasarımları arasında gerçekleşir... Bulduklarımız bulmak istediklerimizle koşullanır. Neyi aradığımız, dünün gerçeklerinden süzmüş olduğumuz, bugünle belirgindir. Yarın denilen şey bugün bizim dünden sağladığımız, dünden damıttığımız bakış açılarını gereksinir (s. 259).

Tarih bilinci sağlamak, sonuçta, daha iyi ve anlamlı bir dünya için her yönüyle insanı öğrenme ve kavrama çabasıdır denebilir. Tarih bilincine ulaşmak tarihteki genel oluşumları en temel nedenleriyle anlamaktır. Bu yönelimiyle düşünce tarihi, genel tarih karşısında özel bir anlam ve önem taşır. Bu özel anlam ve önem taşıyan düşünce tarihini, kitabın diliyle çok genel anlamda şöyle özetleyebiliriz:

> Düşünmek ve bilgi edinmek gerçekliğin bilgisini edinme

çabasıdır. Gerçeklik nesnel olanda kendisini ortaya koyar ve amaç, tüm nesnel varlığın doğru olarak anlaşılmasıdır. Sorun yöntem sorunudur. Bilim, sanat, felsefe bu yönde yöntemler koyan disiplinlerdir. Her gerçek düşünce ve bilgi edinme çabası konu ve yöntem ilişkisi üzerine temellenir.

Genellikle görünebilen gerçeklik, ilk bakışta ya da her bakışta kendini gösteren değildir. Gerçekliğin karmaşıklığı, parçalılığının ve değişkenliğinin bir sonucudur. Gerçeklik zihin düzeyinde verilmiş değildir, yanılgıya bu nedenle düşülür.

Algı, bilgi için yeterli olamaz. Algıdan sonra zihin devreye girerse sağlıklı bilgi edinilebilir. Zihnimiz, evrenle ilk ilişkilerinden başlayarak, belli aşamalarla ilkelerine kavuşur ve sonuçta gerçekliğin bilgisini sağlayacak donanıma ulaşır. Zihnin belirlediği ilk ve en temel ilke, özdeşlik ilkesidir. Zihin, ben'le başkası ayrımının belirginliğinden hareketle, dış dünyayla ilişkisi içinde kendini örer ya da vareder. Bilgi edinmenin bu ilk edinimi olan özdeşlik ilkesiyle büyük bir bilgi birikimi sağlanamaz.

İnsanın en önemli etkinliği, bilgi taşıyabilme ve aktarabilmesidir. İnsanın toplumsal kazanımı olan bilgi dünyası bir kalıtlar ve ortaklıklar dünyasıdır. Bu kalıtlar insanlığın ortak bilincidir.

> Mitoloji dönemleri ussal düşüncenin henüz yetkin bir düzeye ulaşmadığı, usun henüz yeterince gelişmediği, imgelemin usa egemen olduğu ya da usun imgelemi denetleyecek güçte olmadığı dönemlerdir. Bu dönemlerde insanla ve evrenle ilgili araştırmalar her zaman doğanın sınırlarını aşan bir takım tasarımlar içinde, ama gene de gerçekçi bir düzeyde, insan ve evren gerçeğini açıklamaya yönelir biçimde, insanın evrendeki yerini, evrenin nereden geldiğini araştıracak biçimde gelişmiştir (s. 98).

Gerçekliğe ilk bakışlar ve edinilen bilgiler sanılardan oluşur. Bilgiye ulaşmada donanım ve araç eksikliği, imgelemin usun önüne

geçmesini sağlar ve bilgiye fazlaca düş karışır. Bu edinimle gerçekliğin üzerine kalın örtüler serilir.

Gerçekliğe yönelmeyi bilmek gerekir; ona hem olabildiğince yakından, hem de belli bir uzaklıktan bakabilmekle olasıdır bu.

Sanat, felsefe ve bilim, belli bir uzaklıktan bakıştır. Gerçekliğin kayganlığı, bakışın keskinliğini ve çokyönlülüğünü zorunlu kılar. Gerçekliğe her yönden bakmayı bilmek ama, belli bir açı edinmek gerekir. Gerçeği bulmanın zorluğu ve ağırlığı düşle dengelenir. Olandan çok olmayanı gösteren düş, gerçeğe giden yolun çıkışını oluşturur. Bizi ruhsal gerçeğimize bağlayan imgelem, düşe oranla bilincin katılımını daha çok barındırır.

> Felsefede, tarihte, bilimlerde olsun, çeşitli sanatlarda ve edebiyat türlerinde olsun, yunan halkı her şeyi bir temele oturtmayı ve tam tamına deneysel ve uygulamalı bilgiden uzaklaşarak, her bilginin evrensel kaynaklarına kadar yükselmeyi, büyülerin ve dinlerin tehlikeli koruyuculuğundan kurtulmayı ve kurgusal düşünceye daha sonra da uzaklaşamayacağı yolları açmayı başardı (s. 99).

Düş, gerçeğe ulaşmayı mümkün kılan tek yaratıcı güçtür ama, gerçek değildir. İnsan, bir bakıma deneysel yaklaşımı olan düşlerle geleceğini kurar. Gerçeğin ağırlığına dayanamayan insanoğlu, kaçış yeri ya da kaçış kaynağı olan düşlere başvurur. Fakat düşler dünyasında uzun süre kalamaz, kalmamalıdır.

> Aristoteles felsefesi düşünce tarihi içinde çok önemli bir yer tutar, yunan felsefesinin doruğu ve son noktasıdır, kendinden sonraki felsefelerin en büyük kaynağıdır. Bu felsefe insanın kendine ve evrene ilk düzenli bakışıdır.... Gerçek uscu ve deneyci felsefenin bu önemli başlangıç noktası her türlü düşüncenin kavranılmasında çıkış noktası olma değerini bugün de korumaktadır (s. 193).

Gerçeklik ve insan toplumsaldır. En yetkin toplumsallığın yaratıcısı olan insan, ancak toplum içinde varolabilir. Bu yüzden sanatçının ve düşünürün temel ilgi alanı toplumdur. Sanatçı ve düşünür, kendi sanatının ve düşüncesinin toplumbilimcisidir. Düşüncede sanatı, sanatta düşünceyi görebilmek, bulabilmek ve sezebilmek gerekir. "Sanatçının iyisi düşünürdür, düşünürün iyisi sanatçıdır."

> Yeniçağ'a oldukça uzun sürmüş ama gene de Eskiçağ'ın yanında çok kısa kalan bir çağdan, Ortaçağ'dan geçilerek gelindi. Ortaçağ kültür değerleri açısından tartışmalı bir çağdır ve özellikle hıristiyan inancının baskıcı gücüyle belirgindir. Hıristiyan kilisesinin kendi açısından büyük başarısı insana insanı unutturmak ve onun dikkatini insanüstüne, doğaüstüne yöneltmek olmuştur. Gerçekte yetkin bir tektanrıcı din olmakla hıristiyan dini gerçekçi eskiçağ düşüncelerinin yanında en yetkin soyutlayıcı düşünceyi ortaya koyar. Ortaçağ'da kilise ve senyörlük insanı kötü bir biçimde toplumsallaştırırken ya da katı ve zorlayıcı bağlarla topluma bağlarken, buna göre onu inancın ve üretimin basit bir nesnesi durumuna getirirken düşünceyi ve sanatı da bu indirgeme içinde sıkı sıkıya koşullamıştır, onları tüm yaratıcı etkinliklerden soyutlayarak soyluluk düzeninin buyruğuna vermiştir (s. 260).

Bir çağın düşüncesini kavramadan sanatını kavramak olası olmadığı gibi, bir çağın sanatını kavramadan düşüncesini anlamaya çalışmak da eksiklikleri beraberinde getirir. Düşünce ve sanata yönelik yöntemli araştırma, ilkelere dayanmak zorundadır. ilkeler, imge ya da tasarımdan hareketle, tek kişilik dünyamızdan topluma ve insanlığa açılmamızı, ulaşmamızı sağlar. Gerçek bir yaşam için en güvenilir temel, iyi bir felsefi bakış açısıdır denebilir. Başka bir ifadeyle, güçlü bir felsefeye sahip insan, doğru görüş ve eylem üretebilir.

Bütün uygarlığın anlamını içeren felsefe, uygarlığın özüdür. Felsefeden ilk beklenen köktencilik ise, ikincisi de yaşamda olmasıdır. Felsefenin yaşamda olmasında sanat büyük işlev görür. Gerçek anlamdaki felsefe ve sanat, insanı bütün olarak ele alır. Felsefi düşünce

ussal, sanatsal düşünce ise sezgisel karakter taşır. Sanatta önemli olan, gerçekliği taşımak ya da yansıtmak adına gerçekliğe ulaşmaktır. Sanat eserinin gerçekçi olması; bilgiyle ilgili olduğu kadar, estetik ve aktarma biçimiyle de bağlantılıdır. Gerçekçi ve kalıcı sanat yapıtı, gerçeklikten çıkarılmış ve sanatın içinde elealınmış düşüncenin taşıyıcısıdır.

> Yeni felsefenin en önemli filozofu Descartes'tır. Yüzyıllarca süren durgunluğun yerini bir çağ yaratacak biçimde devinime dönüşmesi ilk bütünsel bilincine Descartes'da kavuşmuştur. Yeni felsefenin kurucusu Descartes yeni bilimin de öncülerindendir (s. 330).

XVII. yüzyıl, düşüncenin tam bir bağımsızlık isteğiyle doğaya ve insana tutkuyla yöneldiği bir yüzyıl olur. Gizlerinden ve doğaüstü etkilerinden büyük ölçüde kurtulan doğa, artık gerçek doğa olarak insan araştırmasına konu olur. Bu uscu ve mekanikçi yönelimdir.

> XVII. yüzyıl Descartes'la birlikte büyük felsefeler yılı oldu. Descartes'ın ardılı olan iki büyük filozof, Spinoza ve Leibniz, Eskiçağ'ın iki büyük filozofuyla, Platon ve Arisoteles'le başlamış ve bitmiş olan dizgeci ve bütünleyici kavrayışı Descartes'la birlikte yenileyen kişiler oldular (s. 354).

İnsanın temel içgüdülerinden en önemlisi korunmadır. Ama insanoğlu sadece korunmakla yetinmez bir o kadar da değiştirici dönüştürücü ve yaratıcı çabalara girer. Araç-gereçler yaparak kendisi için uygun bir çevre yaratır. Başka bir ifadeyle insanoğlu artık XVIII. yüzyılla birlikte yalnız ortama uyan değil, kendisine tam olarak uyan ortamı yaratabilendir. Kömürün, demirin, pamuğun, makinanın insan yaşamına girmesiyle, büyük önem taşıyan sanayi devrimi gerçekleşir.

> Sanayi devrimi dediğimiz şey, bilimsel buluşlara dayalı teknik ilerlemelerin olanaklarıyla sağlanmış olan makinalaşma düzeninin, geniş çaplı sermaye birikimlerinin de desteğiyle büyük bir üretim mekanizması durumuna geçmesiyle belirgindir. Bu dönüşüm üretimi artırırken tarihin akışını hızlandırmış, yaşam biçimlerini

değiştirmiş, yeni düşünceler, yeni duyuş ve seziş biçimleri, buna bağlı olarak yeni sanat anlayışları geliştirmiştir (s. 382).

XVII. yüzyılın insan ve evrenle ilgili sorunlara bütünsellik içinde ilk nedenlerine kadar yanıt arayan felsefi eğilimi, XVIII. yüzyılda etkisini yitirir, yerini basit ve yalın felsefelere bırakır.

> Temellendirici olmaktan çok eleştirici olmaya, bilimin sorunlarından çok toplumsal yaşamın her adımda biraz daha karmaşıklaşan sorunlarını çözmeye eğilimli, bu yeni felsefeler dizisi giderek aydınlanmacı, deneyci, olumcu, toplumcu özellikler kazanarak dallanıp budaklanmaya ve böylece metafizik özelliklerini yitirmeye başladı (s. 388).

Düşünce tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilebilecek aydınlanma düşüncesi kendisini göstermeye başlar.

> Aydınlanmanın kökeninde elbette Descartes'la birlikte başlayan eleştirili ya da eleştirici bakış açısı yatar. Aydınlanma düşünceleri gerçekte, Rönesans'la birlikte başlayan insana dönüş devinimlerinin, bu devinimlerle gelen insancı ve olumlu bakışın, tüm dogmalardan kurtulmak isteyen ve düşünceyi yeniden yeryüzüne, toprağa indirmeye çalışan tüm yeni bakış açılarının kalıtımından yararlanmıştır. Böylece aydınlanma devinimi insanın tam tamına evrensel bir boyutta toplumsal haklarıyla ve ödevleriyle yeniden ve oldukça ayrıntılı bir biçimde sorun edildiği bir düşünce devinimi oldu (s. 401).

Yeniçağ'ın ve aydınlanmacı düşüncenin en büyük ve dizgeci filozofu Kant'tır.

> ....kendi anlayışı kendi ölçüleri içinde bir aydınlanmacı hem de bir bilgi kuramcısıdır. Felsefesi Descartes'ınki gibi usun belirleyiciliğinde ülkücü bir felsefe olmakla birlikte, deneysel bilgiye büyük ölçüde ağırlık verişiyle gerçekçiliğe yaklaşır ya da daha doğrusu ülkücülükle gerçeklik arasında yer alır. Ancak

> Kant'çılık usu birinci planda belirleyici saymakla daha çok ülkücülüktür (s. 433).

XIX. yüzyıl gelenekcilikten olumculuğa düşüncenin gelişimine olanak sağlar. XIX. yüzyıl, düşüncede güçlü ve değişik bakış açılarının ve XVIII. yüzyılda gerçekleşen Fransız Devrimi'yle oluşan, düşüncede ve yaşamda hesaplaşma dönemi olur.

> Daha doğrusu belki de düşünce hiçbir zaman, hatta XIII. yüzyılda bile bu yüzyılda olduğu kadar siyasallaşmamıştı. Bu yüzyılda gelenekçi düşünce yanında, özellikle devrim fikrine karşı olan gelenekçi düşünce yanında bilimci ya da olumcu düşünceyle birlikte toplumcu düşünce ağırlık kazandı, daha doğrusu devrim fikrini karşısına alan gelenekçi düşünceden bir yanı olumcu bir yanı toplumcu yeni düşüncelere doğru yumuşak bir geçiş oldu (s. 588).

XIX. yüzyılın bilimci eğilimi olumculuğun oluşumunu sağlar. Metafiziği tamamen yatsıyan ve bilgiyi sadece olgulardan elde etmeye dayanan bu yeni yöneliş, çağın başlıca eğilimi olur. Auguste Comte'da yetkin anlatımını bulan olumculuk, felsefeyi bir bilimsel felsefeye, bir bilimler felsefesine dönüştürür. Bu bilimci bakışla, göreli ve somutun dışındaki bütün bilimsel tutumlar geçersiz kılınır.

> Auguste Comte'un olumcu felsefesi ya da Auguste Comte'da anlatımını bulan olumculuk kökü Bacon'a ve Descartes'a dayanan bilimsel düşünceye yöneliş ve metafizik düşünceden uzaklaşma eğiliminin en yüksek aşamalarından biridir. Bu eğilimin özünde deneysel bakışla uscu bakışı bütünleştirme, birlikte geçerli sayma tutarlılığı yatar. Tüm gizemci bakış açılarıyla birlikte mutlak deneyciliği de felsefenin ve bilimin dışına çıkarmak gerçekliğin kendisine, somut gerçekliğe, göreli ya da ölçülebilir gerçekliğe yönelmek, gerçeklikle düşünceyi bir kılmak Auguste Comte'un başlıca amacıdır (s. 615).

XX. yüzyılın başlarında Almanya'da iki düşünce akımı ortaya çıkar. Bunlardan ilki Kant'ın izinden giden ve Kant'a yönelen Yeni-Kant'çılık, diğeri ise Yeni-Kant'çılıktan daha etkili ve kapsayıcı olan Fichte, Schelling ve Hegel gibi büyük filozoflar yetiştiren Alman ülkücülüğüdür. Güçlülük, istem, atılım, üstünlük, ayrıcalık, aşma duyguları olarak kendisini gösteren Alman ülkücülüğü Alman edebiyatında ve felsefesinde boy atar.

> Avrupa'da toplumcu düşüncenin gelişimi, sanayi devrimi koşullarıyla gelen toplumsal iktisadi dönüşümlere bağlı oldu. Giderek daha karmaşıklaşan bir dünyada insanın toplu sorunları bireysel sorunlarından öne çıkmaya başladı. Rekabet, hızlı üretim, düşük ücret, iş saatlerinin çokluğu insanları toplum üzerine, toplumun geleceği üzerine düşünmeye itti. Böylece toplumcu düşünce XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX. yüzyılın başlarında büyük bir atılıma girdi.... Toplumcu düşünce en büyük atılımını Saint-Simon, Fourier, Feuerbach, Proudhan gibi öncülerden çok Marx ve Engels'de buldu (s. 657).

Felsefe alanında yüzyıllardır süren bilinç ve ruh incelemelerinin sonucu ruhbilim, felsefeden koparak kuram ve uygulama açısından geniş kapsamlı bir bilimsel araştırma alanı durumuna gelir. Bu oluşumda en büyük katkı, ruhbilim doktorlarınındır.

> Bunların başında ruhayrıştırması yönteminin ve uluslararası ruhayrıştırma derneğinin kurucusu Viyana'lı Sigmund Freud gelir. Freud görüşleriyle yalnız ruhhekimliği ya da ruhbilim dünyasını değil, bütün bir düşünce dünyasını etkilemiştir (s. 679).

XX. yüzyılda insanoğlu büyük bir atılım yapar ve eski kavramlar içeriklerini değiştirir. Sanayi devriminin teknoloji devrimine dönüşmesiyle oluşan ortam, yeni bir bilim kavrayışını, düşünce ve sanatta yeni yönelimleri getirir. İnsanoğlunun bütün geçmişiyle bağlarını sorgulaması ve bir çoğunu geride bırakması her şeyden önce insan ve

doğa ilişkisine yeni boyutlar kazandırmasıdır.

> XVII. yüzyılda Bacon ve Descartes'da anlatımını bulan doğaya egemen olma eğilimi XX. yüzyılda insanın hem nesnel doğaya hem kendi doğasına bütün bilinirlikleriyle ve bütün bilinmezlikleriyle tam anlamında sahip çıkması olgusuna dönüşmüştür. ....Ortaçağ'ın insanı doğal olandan doğaüstü olana doğru yükseldikçe, ayakları yerden kesildikçe insandı, çağımızın insanı ayağını yere bastığı ölçüde, buna göre doğayı kendisi için yararlı kılabildiği ölçüde insan sayıyor kendini (s. 461).

Bu yeni anlayış insanı her yönüyle bir yarışçı haline getirir. Siyasal, teknolojik yarışın yanında insan daha çok kendi kendisiyle yarışa girer. Artık çağımızın en belirgin etkeni hız ve verim, başka ifadeyle zaman ve güçtür. İnsan olmanın nitelikleri değişir ve başka bir alana kayar. Dünyayı dönüştürmek adına ürettiği araçların başdöndürücü gelişimi insanı amaç durumundan çıkarıp bir araç durumuna getirir. Bütün bu olumsuz gelişmeler, özellikle düşünce alanında kendini göstermiş, köklü ve dizgeci araştırma anlayışı yerini, yüzeysel yaklaşımlarla yetinen düşünce çabalarına bırakmıştır.

> Önce birey vardır, tek başına kalmış birey, dünyaya bırakılmış birey. Bilinmedik bir ülkeden bilmediği bir ülkeye gelmiş olan zorunlu yabancıdır o, kendi amacından ya da kendi bedeninden, onun pencereleri olan gözleriyle dünyaya bakar. Her şeye şaşarak bakar, her şeyi yalnızca kendi gözleriyle, kendi açısından görmektedir (s. 695).

Tek başına kendi trajik çıkmazıyla karşı karşıya kalan bireye varoluşçuluk elini uzatır. Her şeyden önce yaşamın ve varoluşun gizlerine yönelmeyi, buna göre insanın uscu arayışlarda yitip gitmesine karşı çıkan, insanı uyandırıp kendisine gelmesini temel alan varoluşçuluk bir anda çağımızın temel yaklaşımı olur.

Felsefeden çok sanata yakın olan bu felsefede, felsefe

yapıtlarından çok sanat yapıtları verme eğilimi ağır basar gibidir. Pekçok varoluşcu bu yüzden felsefe yapıtları yanında edebiyat yapıtları da vermiştir, felsefi görüşlerini kişisel ilişkilerin, somut ilişkilerin açıklamasına dayanarak anlatmaya yönelmiştir, bu arada felsefeye bir sanat esnekliği, hatta bazen bir soyut sanat kapalılığı getirmiştir (s. 697).

Çağımızın nabzını tutan varoluşçulukla birlikte yapısalcılık akımı dikkati çeker. Varoluşçuluk ve yapısalcılık; biri varlığın varoluş nedenlerini, diğeri varlığın yapısal yönünü eleştiren felsefeler olmakla ayrılırlar,bununla birlikte birbirini tamamlayan iki düşünce akımıdır.

Gerçeklik bir bütündür, doğruluğu içinde bir bütün ortaya koyar. Böylece yapısalcı iki şeyi bir bütünde bir araya getirir. Yapı üçlemelidir, düşünülen, gerçek olan ve dışlaştırandan kuruludur.... Böylece yapısalcılık şeylerden önce şeylerin konumunu konu edinir. Yapı kendinde ayrımlaşmış ögeler ve ilişkiler dizgesidir (s. 722).

Düşünce Tarihi'nin son satırları yapısalcılıkla ilgili bu saptamalarla son bulur. Sonuç bölümü ise şu ifadelerle başlar:

Düşünce tarihi gezmekle bitiremiyeceğimiz uçsuz bucaksız bir alandır. Bir yanı sanat bir yanı felsefe olan bu alanda hangi adların birinci planda önemli olduğunu saptamak bile başlıbaşına bir tartışma konusudur. Düşünce insanın işidir, insan deyince düşünce anlaşılır. İnsan için eylem düşünülmüş etkinliktir (s. 723).

Avşar Timuçin insan ya da daha doğru bir ifadeyle kişi olmayı olabilmeyi düşünceyle düşünebilmeyle koşullar. Gerçek anlamda yaşamak ve kişi olabilmek düşünmek demektir. "Dünyada dönüşümleri sağlayan tek güç, üreterek düşünen, düşünerek üreten insandır (s. 270)."

Gerçeklik olanı, olasıyı, doğal olarak olmuş olanı ve iç dünyamızı kapsar. Her gerçeklik zamanla sarılmış, insana göre, insandan ötürü vardır. Bilinç bireysel olmasıyla özgün ve evrensel boyut kazanır.

Zamansallık boyutunda oluşan gerçeklik, kendisini görebildiğimiz ölçüde gerçekleşir. Dünya, uygarlık süreçleri boyunca gerçekleşmiştir ve gerçekleşmektedir, tarihsellik ve toplumsallık temel niteliğidir. Gerçekliğin tarihsel-toplumsal nitelikte olması, sanat ve düşünce yapıtlarını da tarihsel-toplumsal kılar. Düşünce ve sanatta amaç, doğruya ulaşmaktır ve bu doğruların belirleyicisi tarih, zamandır. Gerçek olarak yaşamak, etkin olarak tarihte yeralmakla olasıdır.

Düşünce ve fikir yaşamı dönüştürür ve dönüşümüne katkıda bulunur. Tarih bu dönüşümlerin saklandığı, saptandığı, doğrulandığı yerdir. Tarih, gerçekliğin gerçekleşmiş ve saptanmış bütünlüğüdür.

Sanat, yaratma ve izleme düzeyinde düşünselliği gerektirir. Sanat, yaşamın sanatsal biçimlere bürünmesidir. Düşünür yaşamı yorumlar ve yargılar, sanatçı ise yaşamı gösterir.

Düşünmek, insanın en belirgin ve en belirleyici işlevidir. İnsan yalnız düşündüğü için değil, anımsadığı, tasarladığı, imlediği, duyumsadığı ve duygulandığı için insandır. Düşünce insanın doğayla ve kendisiyle savaşımı sonucu kazandığı değerli bir yetisidir. İnsan düşünebildiği, düşünce üretebildiği ve yaşamını geliştirebildiği ölçüde insandır. Başkalarının kalıplaşmış, hazır düşünceleriyle başaramaz, her kişi kendi düşüncesini üretmelidir.

Bireysel, toplumsal ve evrensel bilincin oluşturduğu ortak bilinç, yaşamın değişen koşullarına ve gereksinimlerine göre sürekli durmaksızın yeniden oluşturulmalıdır. Hem durmadan değişen yaşama ve bu yaşamla ilgili sağlıklı görüşlere, hem de bilime, sanata ve felsefeye yönelmek gerçek anlamda düşünebilmenin baş koşuludur. Gerçek düşünceyi yaşayamayan toplumlar, bilim, sanat ve felsefe

alanında eksik kalırlar ve böyle bir toplumda bilim; teknik kolaylık, sanat; gereksiz uğraş, felsefe ise; ortalık karıştırıcı olarak görülürler.

Sanat, insanı tüm varlığıyla kaplayan, ruhunun derinliklerine kadar ele geçiren, yaratım ve izlemenin her anında insanı düşündüren bir etkinliktir. Sanat, duyum, duygu ve düşünce alanlarında eşit ölçüde etkinliği gerektirir.

Düşünce ve sanatta gerçeklik, tarihsellik ve çağcıllık sorununa bağlıdır. Çağcıllık; geniş bir zaman diliminde yaşamak ve bu genişlikle dünyaya açılabilmektir. Çağcıl olabilmek dünyalı olabilmekle olasıdır ve yaşayan bir uygarlığın etkin üyesi olabilmektir. Bir uygarlık önce kendi tarihiyle, sonra başka uygarlıkların tarihiyle anlaşılır ve kavranabilir.

İnsan sadece varlık dünyasını algılamakla kalmaz kalmamalıdır. Kişi olarak dünyasını değiştirmek ve zenginleştirmek ister. Bunu düşünme eyleminin uzantısı olan üç yeti ile yapar: 'Bilme', düşünsel ve sanatsal alanda 'yaratma' ve özgür iradeyle 'eylemde bulunma'. Bu olguya başka bir kanaldan gelinirse, Aydın (Entellektüel-Kültürlü kişi) olmanın üç temel niteli ya da koşulu; insana bağlı değerlerle örülmüş bilgiye dayanan yaşam felsefesi, 'genel ve çağdaş sanat kültürü' ve 'çağcıl eylem ve davranış'da bulunma.

Yukarıda kişi olarak sahip olunan, olunması gerekenler ve Aydın (Entellektüel-Kültürlü kişi) olabilmenin koşulları farklı ifadeler taşımakla birlikte özde aynıdır. işte bu koşulları ve nitelikleri kazanabilme adına, Düşünce Tarihi kitabının fazlasıyla yeterli olabileceği söylenebilir.

Düşünce Tarihi, kendi alanında sistematik ve kapsamlı oluşuyla hemen öne çıkıyor ve bu alandaki büyük bir açığı kapatıyor. Sistematik ve kapsamlı yaklaşımıyla alanının en yetkin kaynak kitabı niteliğinin yanında, Düşünce Tarihi, dili ve içeriğiyle çağdaş ve çağcıl her kişinin kitabıdır ya da her kişinin kitabı olmalıdır.